

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ
Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่
DEVELOPMENT OF INNOVATIVE TRAINING COURSES FOR MODERN
MUSHROOM FARM ENTERPRISES BASED ON DESIGN THINKING PROCESS

นัยนา ยังเกิด, สัมพันธ์ สุกใส*, วาสนา มะลินิน, เรืองสิน ปลื้มปิ่น

Naiyana Yongkerd, Samphan Suksai*, Wasana Malinin, Ruangsinn Pluempan

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi

นภัทร แก้วนาค

Naputr Gewnak

วิทยาลัยการทัพอากาศ

Royal Thai Air Force

*Corresponding Author E-mail: samphan.s@rmutsb.ac.th

Received May 8, 2024; Revised June 5, 2024; Accepted August 21, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ 2) เพื่อนำหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ไปทดลองใช้จริง และ 3) เพื่อประเมินและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ เป็นการวิจัยและพัฒนาที่มีการผสมผสานการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย และการฝึกอบรม โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 17 คน และผู้เข้าร่วมอบรม จำนวน 30 คน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์เนื้อหา จากการวิจัยเอกสาร โดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย 2) การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ทั้งด้านข้อมูล และด้านทฤษฎี 3) การวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพ (QDAT Knowledge ; 6'C)

ผลการวิจัยพบว่า 1. การพัฒนาหลักสูตรต้องมีความเหมาะสมและสามารถทำให้เกิดขึ้นจริงได้ โดยมีหลักการและแนวคิดในเชิงบริหารจัดการที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาฟาร์มสำหรับผู้ประกอบการสมัยใหม่ และทำการร่างเป็นหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่โดยมีองค์ประกอบหลัก 7 ด้าน ได้แก่ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร 3) หลักการของหลักสูตร 4) โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร 5) กิจกรรมในการฝึกอบรม 6) สื่อและแหล่งเรียนรู้ 7) การวัดและประเมินผล 2. สมรรถนะของผู้เข้ารับการอบรมอยู่ในระดับมาก ผู้เข้าอบรมมีคะแนนกระบวนการการฝึกอบรมโดยรวมมีค่าเฉลี่ย 378.17

คิดเป็นร้อยละ 80.46 โดยหลักสูตรที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพกระบวนการและประสิทธิภาพผลลัพธ์ของหลักสูตรฝึกอบรมมีประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 80.46/80.11 ผ่านเกณฑ์ 80/80 และผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมโดยรวมในระดับมาก และ 3. ผลการประเมินการใช้หลักสูตรฝึกอบรมมีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตร, ฝึกอบรม, นวัตกรรมการเรียนรู้, การคิดเชิงออกแบบ

Abstract

The objectives of this research were: 1) to develop an innovative learning training course by using the Design Thinking process for modern mushroom farm operators, 2) to lead an innovative learning training course by using the Design Thinking process for farm operators, and 3) to evaluate and improve the innovative training curriculum by using the Design Thinking process for modern mushroom farm operators. In-depth interviews, small group discussion, and training were conducted. There were 17 key informants and 30 training participants. The research was qualitative data analysis, which consisted of: content analysis based on document research by interpreting and formulating inductive conclusions, data triangulation both theoretical and data-driven components, and utilization of high-quality data analysis methodologies (QDAT Knowledge; 6'C).

The results of the research findings were: 1) curriculum development must be appropriate and could be actualized with principles and management concepts. This was advantageous to farm development for modern entrepreneurs and drafting an innovative learning training course by using the Design Thinking process for modern mushroom farm operators with seven main elements: 1) principles and reasons, 2) objectives of the course, 3) principles of the course, 4) content structure, curriculum 5) training activities 6) media and learning resources, and 7) measurement and evaluation. 2) The competency of the trainees was at a high level. The participants had an aggregate training process score of 378.17, accounting for 80.46 percent. The course created by the researcher had the efficiency process, and the results of the training course were effective (E1/E2) equal to 80.46/80.11, passing the criteria. 80/80, and the participants were satisfied with the comprehensive training course at a high level. 3) The results of the evaluation of the use of the training course had the overall average level at the highest level.

Keywords: Development Course, Training, Learning Innovation, Design Thinking

บทนำ

ในยุคสมัยปัจจุบันนวัตกรรมเข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม มีส่วนช่วยให้ทำงานได้ง่าย ลดค่าใช้จ่าย และดำเนินงานต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว หลายประเทศทั่วโลกสร้างองค์ความรู้และพัฒนาสมรรถนะและให้ความสำคัญกับทุนมนุษย์ในการเข้าถึงนวัตกรรมเพื่อสอดคล้องกับการเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม โดยมองว่าการนำนวัตกรรมมาใช้ในการบริหารจัดการกระบวนการทำงาน จะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพการทำงาน และส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จทั้งในยุคปัจจุบันและอนาคต ซึ่งประเทศไทยเองทั้งนักธุรกิจและผู้ประกอบการก็มุ่งเน้นการนำแนวคิดไทยแลนด์ 4.0 มาปรับใช้ โดยผู้ประกอบการได้มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีในการขับเคลื่อนธุรกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงให้กับอุตสาหกรรมจากโมเดลธุรกิจ (Business Model) ใหม่ ๆ และสามารถทำซ้ำแบบไม่จำกัด (Unlimited) การแสวงหาการเรียนรู้จึงเกิดขึ้น ซึ่งสิ่งหนึ่งที่ได้จากการเรียนรู้ คือ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เมื่อพัฒนาจากการฝึกอบรมแล้วก็จะสามารถสร้างตนเองเป็นผู้ประกอบการสมัยใหม่ได้เช่นกัน

จากธุรกิจด้านที่เกิดขึ้นมากมาย ธุรกิจด้านการเกษตรก็ต้องเปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมไปเป็นเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและใช้เทคโนโลยีมาเกี่ยวข้อง (สมศักดิ์ วาทีนชัย, 2566) ธุรกิจฟาร์มเห็ดก็เป็นหนึ่งในธุรกิจการเกษตรที่น่าสนใจ จนได้มีผู้ประกอบการได้ผลักดันจนทำให้เกิดการพัฒนาธุรกิจฟาร์มเห็ดที่ชื่อ Mushroom Cottage Farm ซึ่งเป็นฟาร์มเห็ดที่ได้รับรองมาตรฐานให้เป็น “แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ระดับดีมาก” ของ จังหวัดนนทบุรี (เส้นทางเศรษฐกิจออนไลน์, 2567) โดยเป็นสถานที่ให้ผู้สนใจมาเรียนรู้เรื่องเห็ดเศรษฐกิจเพื่อทำเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม มีกิจกรรมต่าง ๆ ภายในฟาร์ม เช่น กิจกรรมเก็บเห็ด Buffet หรือกิจกรรมเรียนรู้ Workshop ให้ความรู้เรื่องเห็ด ตั้งแต่กระบวนการแยกเนื้อเห็ดเห็ด กระบวนการทำก้อนเห็ด เก็บเห็ด และนำเห็ดมาทำอาหารได้หลากหลาย อีกทั้งภายในฟาร์มได้ทำร้านอาหารและคาเฟ่เมนูเห็ด (Farm to Table) เพื่อต้อนรับผู้ที่ต้องการเปิดมิติของการทานเห็ดที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่ผู้ประกอบการทำได้เพียงความรู้การประกอบอาชีพพื้นฐานเท่านั้น อาจเพราะการดำเนินกิจการตามแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้แบบการจัดการเรียนและการสอนนั้นยังคงเป็นรูปแบบเดิมๆ และไม่มีการประเมินและการติดตามผลหลังอบรมแบบเชิงลึกอย่างจริงจัง ตลอดจนเทคโนโลยีในปัจจุบันมีความก้าวหน้า ทั้งในแง่การเกษตร และด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จึงทำให้การจัดการเรียนการสอนแบบเดิมจึงขาดความเชื่อมโยงต่อการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ ส่งผลให้ผู้เข้าอบรมบางคนไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้อย่างเต็มศักยภาพ หรือไม่สามารถพัฒนาให้เป็นมาตรฐานของหลักสูตรการอบรมเชิงบูรณาการได้อย่างสมบูรณ์

จากปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยซึ่งเป็นเจ้าของฟาร์มเห็ดจึงเกิดแนวคิดที่จะคิดค้นและพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจประกอบธุรกิจฟาร์มเห็ด จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการสร้างและพัฒนาหลักสูตรที่มีอยู่เดิม โดยประยุกต์ใช้นวัตกรรมที่เหมาะสมมาปรับใช้ เพื่อสร้างแผนการเรียนรู้ต่าง ๆ ในเชิงคุณค่าในการศึกษาวิจัยและพัฒนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ให้เกิดมาตรฐานสูงสุด

นำไปปรับใช้ได้จริงในยุคปัจจุบันเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอาชีพและเพิ่มมูลค่าต่อยอดในธุรกิจฟาร์มเห็ดของตนเองและผู้สนใจประกอบอาชีพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

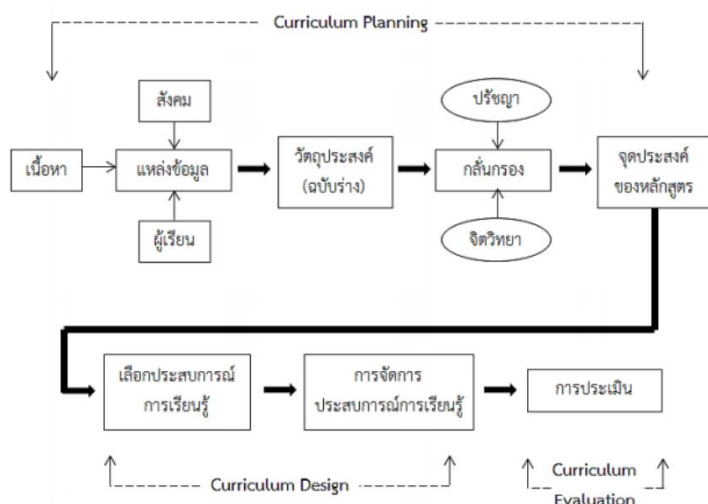
1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่
2. เพื่อนำหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ไปทดลองใช้จริง
3. เพื่อประเมินและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่

การทบทวนวรรณกรรม

หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรเป็นศัพท์ทางการศึกษาที่มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมาย โดย Taba & Spalding (1962) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตรเป็นแผนการเรียนรู้ที่มีจุดประสงค์และเป้าหมายเฉพาะที่ชัดเจน เนื้อหาถูกเลือกและจัดเตรียมอย่างพิถีพิถัน วิธีการสอนและการประเมินผลถูกออกแบบให้เหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหาและผู้เรียน นอกจากนั้นคือลักษณะ มหาชัย และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2565) ให้ความหมายของหลักสูตรว่า คือมวลประสบการณ์ ที่เป็นเนื้อหาสาระสำคัญ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ออกแบบขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมาย ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ พัฒนาตนเองเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข โดยการที่จะทราบว่าการศึกษาระดับต่าง ๆ จะดีหรือไม่ดีสามารถศึกษาได้จากหลักสูตรการศึกษาในระดับนั้น ๆ ของประเทศ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539) ซึ่งหลักสูตรจะมีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1) จุดประสงค์ 2) เนื้อหาวิชา 3) วิธีสอนและการดำเนินการ 4) การประเมินผลหลักสูตร (Taba & Spalding, 1962)

การพัฒนาหลักสูตร หมายถึงกระบวนการปรับปรุงหรือการแก้ไขหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรืออาจเป็นการพัฒนาหลักสูตรใหม่ขึ้นมา (Saylor and Alexander, 1974) ซึ่งการปรับปรุงหลักสูตรสามารถทำการปรับปรุงเพียงบางส่วนหรือปรับปรุงทั้งหมดตั้งแต่จุดประสงค์และวิธีการ (Taba & Spalding, 1962) เพื่อให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อเป้าหมายและความต้องการของผู้เรียน การพัฒนาหลักสูตรนั้นอาจรวมถึงการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา วิธีการสอน และการประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้มีการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้และความต้องการของผู้เรียน ซึ่งในการพัฒนาหลักสูตร Tyler (1969) ได้เน้นถึงกระบวนการสำคัญ 4 ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ 1) การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร 2) การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ 3) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ 4) การประเมินผลตามภาพที่ 2

แผนภาพที่ 1 แบบจำลองการพัฒนาหลักสูตรของ Tyler (Ornstein & Hunkins, 1993)

นอกจากนั้นรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรยังสามารถแยกประเด็นรายละเอียดดังเช่นรูปแบบของ Taba & Spalding (1962) ที่มีรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรในแบบล่างขึ้นบน (The Grass-roots Approach) ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสำรวจความต้องการ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ 3) การคัดเลือกเนื้อหาสาระ 4) การจัดเนื้อหาสาระ 5) การคัดเลือกวิธีการเรียนรู้ 6) การจัดวิธีการเรียนรู้ 7) การกำหนดวิธีและสิ่งที่จะประเมินผล ซึ่งในเวลาต่อมาการพัฒนาหลักสูตรได้ประยุกต์และทำให้เกิดวัฏจักรที่มีความต่อเนื่องลึกซึ้งมากขึ้น ดังเช่นรูปแบบของ สัจด์ อุทรานันท์ (2552) ที่นำรูปแบบเก่ามาประยุกต์และพัฒนาเป็น 7 ขั้นตอน ตามภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร (สัจด์ อุทรานันท์, 2552)

การฝึกอบรม

การฝึกอบรม คือกระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ทักษะให้มีความชำนาญ โดยมุ่งให้คนได้รู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะอีกทั้งยังเป็นกระบวนการเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไปในทางที่ต้องการ (เสนาะ ตีแยว, 2543) ซึ่งการฝึกอบรมถือได้ว่าเป็นรูปแบบการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา

รูปแบบหนึ่ง เพื่อให้เกิดการพัฒนาคำรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้ถูกฝึกอบรม (ชินวรณ์ บุญยเกียรติ, 2555) และประโยชน์ของการฝึกอบรมผู้ผ่านการฝึกอบรมจะมีความเป็นมืออาชีพ มีรูปแบบการทำงานเป็นระบบอีกด้วย (Nillapun et al., 2013)

การคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

Design Thinking เป็นกระบวนการที่รวบรวมเครื่องมือและเทคนิคจากหลากหลายด้าน เช่น การคิดสร้างสรรค์ สังคมศาสตร์ และคอมพิวเตอร์ มั่นเน้นการสร้างนวัตกรรมและแก้ไขปัญหาโดยให้ความสำคัญกับมนุษย์มากกว่าทุกสิ่งอื่นๆ และผสมผสานความคิดสร้างสรรค์และคิดเชิงธุรกิจเข้าด้วยกัน เพื่อพัฒนานวัตกรรมที่มีระบบและมีคุณค่าสำหรับผู้ใช้ที่แท้จริง โดย Kelley & Kelley (2014) ได้กล่าวว่าการคิดเชิงออกแบบมีพื้นฐานจากองค์ประกอบสำคัญ 3 อย่าง ได้แก่ 1) คน 2) เทคโนโลยี 3) ธุรกิจ โดยผลผลิตที่สามารถสร้างสมดุลระหว่างองค์ประกอบสำคัญทั้ง 3 อย่างได้ อาจถือเป็น “นวัตกรรม” ซึ่งเราสามารถใช้ประโยชน์จากการคิดเชิงออกแบบได้ในหลายรูปแบบ เช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบบริการ การออกแบบองค์กร หรือแม้กระทั่งการออกแบบระบบ (DESIGN THINKING AT MARRIOTT, 2017) โดยกระบวนการคิดเชิงออกแบบมีขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การทำความเข้าใจปัญหาของเป้าหมายเชิงลึก 2) การตีความปัญหา 3) การระดมจินตนาการ 4) การสร้างต้นแบบ และ 5) การทดสอบต้นแบบ (นุชจรี กิจวรรณ, 2561) ซึ่งปัจจุบันการคิดเชิงออกถูกอ้างอิงจากหลายสาขา และมีคนนิยมนำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย (อัฐวุฒิ จ่างวิทยา, 2561)

แนวคิดการเป็นผู้ประกอบการ

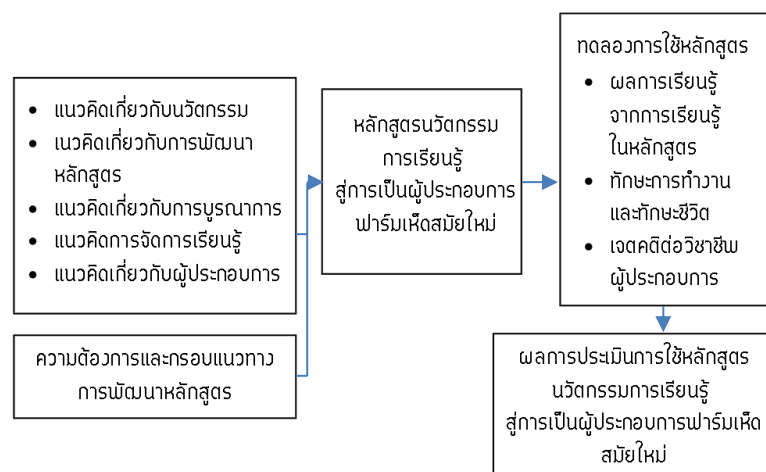
ผู้ประกอบการมีบทบาทสำคัญในโลกธุรกิจสมัยใหม่ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพลังทางเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างงาน การคิดค้นประดิษฐ์ และการเข้าถึงตลาด ผู้ประกอบการเป็นผู้สร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจในมิติต่าง ๆ ด้วยการใช้พลังและความสามารถของตนเอง เผชิญกับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนเพื่อสร้างผลกำไรและการเติบโตให้แก่กิจการ การที่ผู้ประกอบการเป็นผู้นำทางเสริมสร้างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ Longenecker and Moore (1991) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ประกอบการไว้ว่าผู้ประกอบการจะมีคุณสมบัติพิเศษ เช่น มุ่งมั่น กระตือรือร้น พร้อมรับความเสี่ยง มั่นใจในตนเอง และสามารถปรับตัวในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งในมุมมองของการจัดตั้งองค์กร Hodgetts et al. (1999) กล่าวถึงผู้ประกอบการว่า เป็นผู้จัดตั้งองค์กร เป็นเจ้าของ เป็นบริหารงานที่ยอมรับความเสี่ยงทางธุรกิจ และคุณลักษณะเด่นที่ผู้ประกอบการมีคือการเข้าถึงทรัพยากรและดำเนินการให้การประกอบการไปสู่ความสำเร็จ (Abdullah et al., 2017)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรนวัตกรรมการเรียนรู้สู่การเป็นผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกอบรม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรมการเรียนรู้ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้ประกอบการ ซึ่งผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยตามแนวทางการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยเป็นการผสมผสานวิธีเชิงคุณภาพและปริมาณเพื่อให้ได้มาซึ่งการพัฒนาหลักสูตรที่มีคุณภาพและนำไปใช้ได้ ตามภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเป็นการวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ที่มีการผสมผสานการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นศึกษาการพัฒนาหลักสูตรนวัตกรรมการเรียนรู้สู่การเป็นผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ ความต้องการและกรอบแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร โดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาร่างหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ ด้วยการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากผู้เชี่ยวชาญที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ จำนวน 10 คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยใช้การคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่กำหนดค่าความคลาดเคลื่อนที่ 0.04 (Macmillan, 1971) ประกอบไปด้วยผู้ประกอบการฟาร์มเห็ด 3 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรและเทคโนโลยี จำนวน 5 คน และ นักวิชาการด้านการพัฒนาหลักสูตร จำนวน 2 คน

ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบคุณภาพและความสอดคล้องเชิงเนื้อหาของร่างการพัฒนาลัทธิสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ และทำการวิพากษ์หลักสูตรฝึกอบรมโดยให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ (Content validity) และตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ตามหลักการ IOC จำนวน 3 ท่าน และทำการวิพากษ์หลักสูตรด้วยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่ม คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน รวมทั้งหมด 7 คน เพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีความเที่ยงตรง ถูกต้อง เหมาะสมตามหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 4 นำหลักสูตรฯ ที่พัฒนาไปทดลองใช้จริง 1) การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมจำนวน 2 รุ่น จำนวน 30 คน รุ่นที่ 1 เป็นการทดลองเพื่อหาความเชื่อมั่น และความเหมาะสมของหลักสูตร โดยการทดสอบก่อนและหลังการอบรมเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ และทดลองใช้จริงในรุ่นที่ 2 โดยการทดสอบก่อนและหลังการอบรม พร้อมทั้งประเมินผลหลักสูตรด้วยเกณฑ์การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนแบบ KPA (Knowledge Practice Attitude) เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรที่ตรงตามความต้องการของผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ 2) เปรียบเทียบผลการพัฒนาที่ได้รับจากการทดลองใช้หลักสูตรฯ และ 3) ประเมินผลหลักสูตรด้วยเกณฑ์การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนแบบ KPA (Knowledge Practice Attitude)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปลงรหัสแปลความหมาย ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นสถิติพื้นฐานประกอบด้วยค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) และใช้สถิติเชิงอนุมานในการทดสอบผลการทดสอบก่อนและหลังอบรมด้วย สถิติค่า t-test

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ 3 วิธี ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) จากการวิจัยเอกสาร โดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย 2) การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูล และด้านทฤษฎี 3) การวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพ (Qualitative Data Analysis Technic: QDAT Knowledge ; 6'C) (นภัทร์ แก้วนาถ, 2555)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 การพัฒนาลัทธิสูตรฯ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาลัทธิสูตรต้องมีความเหมาะสมและสามารถทำให้เกิดขึ้นจริงได้ โดยมีหลักการและแนวคิดในเชิงบริหารจัดการที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาฟาร์มสำหรับผู้ประกอบการสมัยใหม่ ทั้งการจัดการฟาร์ม การบริหารการตลาด ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดเพื่อที่จะใช้ในการสร้างหลักสูตรที่เหมาะสมได้ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาร่างเป็นหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 7 องค์ประกอบ ตามภาพที่ 4

แผนภาพที่ 4 ร่างหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking
สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่

วัตถุประสงค์ที่ 2 การนำหลักสูตรฯ ไปทดลองใช้จริง ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะของผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรฝึกอบรมเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การเข้าใจในนวัตกรรมเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการพัฒนา และการ design thinking อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การประกอบอาชีพการเพาะเห็ด และการบริหารจัดการในการประกอบอาชีพการเพาะเห็ด ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางแสดงผลการประเมินสมรรถนะของผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่

รายการประเมิน	ผลการประเมิน		
	$\bar{X}$	SD	แปลความหมาย
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับฟาร์มเห็ด	3.80	0.12	มาก
ช่องทางการประกอบอาชีพเพาะเห็ด	3.75	0.21	มาก
ทักษะการประกอบอาชีพเพาะเห็ด	3.70	0.43	มาก
การประกอบอาชีพเพาะเห็ด	3.98	0.15	มาก
การดูแลบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิตและการแปรรูป	3.73	0.15	มาก
การบริหารจัดการในการประกอบอาชีพการเพาะเห็ด	3.81	0.17	มาก
ความเข้าใจในนวัตกรรม เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการพัฒนา และการ design thinking	4.70	0.06	มากที่สุด
โดยรวม	3.87	0.16	มาก

ในการวิเคราะห์ประสิทธิภาพกระบวนการ (E1) และประสิทธิภาพผลลัพธ์ (E2) ของหลักสูตรฝึกอบรมฯ โดยได้ค่าเฉลี่ยของคะแนนกระบวนการจากหลักสูตรฝึกอบรม อยู่ที่ 378.17 คะแนน (E1) และการทดสอบหลังการฝึกอบรมอยู่ที่ 24.30 คะแนน (E2) ประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 80.46/80.11 ผ่านเกณฑ์ 80/80

ในด้านผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฯ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านเนื้อหาในการฝึกอบรม อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านความสามารถของวิทยากร ด้านการบรรลุวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางแสดงความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่

รายการประเมิน	ผลการประเมิน		
	$\bar{X}$	SD	แปลความหมาย
ด้านการฝึกอบรม	4.55	0.30	มากที่สุด
ด้านความสามารถของวิทยากร	4.41	0.25	มาก
ด้านการดำเนินการฝึกอบรม	4.33	0.24	มาก
ด้านการบรรลุวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม	4.37	0.48	มาก
โดยรวม	4.41	0.17	มาก

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่าการใช้หลักสูตรฯ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความถูกต้อง รองลงมา ได้แก่ ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความเหมาะสม และด้านความเป็นไปได้ ตามตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตารางแสดงผลการประเมินการใช้หลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่

รายการประเมิน	ผลการประเมิน		
	$\bar{X}$	SD	แปลความหมาย
ด้านความเป็นประโยชน์	4.55	0.25	มากที่สุด
ด้านความเป็นไปได้	4.45	0.30	มาก
ด้านความเหมาะสม	4.50	0.28	มาก
ด้านความถูกต้อง	4.58	0.23	มากที่สุด
โดยรวม	4.52	0.11	มากที่สุด

อภิปรายผล

จากการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การพัฒนาหลักสูตรฯ มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Taba & Spalding (1962) ที่เสนอว่าการพัฒนาหลักสูตรเป็นงานที่ต้องการการจัดลำดับความคิดให้เป็นระเบียบ และในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรจะต้องพิจารณาทั้งลำดับในการวางแผนงานและวิธีการที่จะทำงานให้สำเร็จอีกทั้งยังสอดคล้องกับ Parkay and Hass(1999) ที่ได้กล่าวว่า หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องปรับปรุงกระบวนการสอน การใช้อุปกรณ์และการวัดผลและประเมินผล นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับงานวิจัย

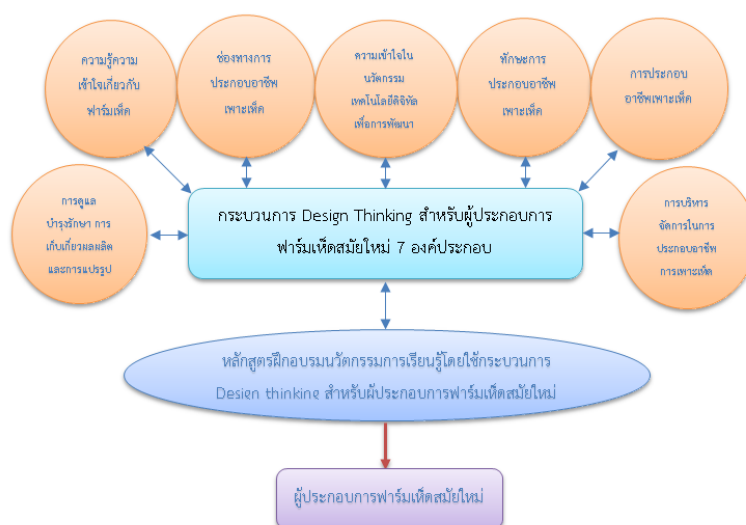
ของ สุกิจ ชัยมุสิก และคณะ (2564) ที่พบว่าจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตรต้องกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรให้มีความชัดเจนว่า ต้องการพัฒนานักศึกษาเพื่อประกอบอาชีพอะไรได้บ้าง

จากวัตถุประสงค์ที่ 2 ในด้านการพัฒนาปรับปรุงเพื่อการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนาหลักสูตรฯ นั้น มีความสอดคล้องกันกับงานวิจัยของ ทับทิมทอง กอบัวแก้ว และคณะ (2566) ได้ทำการศึกษาถึงรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบไฮบริดที่เสริมสร้างสมรรถนะ ด้านการพัฒนาสื่อวัตกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษาวิชาชีพครู ซึ่งใช้หลักการเดียวกันในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร อีกทั้งยังสอดคล้องกับ สมัยยะ สาแ (2565) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับวิทยาการหุ่นยนต์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงคำนวณ ซึ่งผลวิจัยเป็นไปตามแนวทางของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ นอกจากนั้น

ในส่วนสุดท้าย จากวัตถุประสงค์ที่ 3 ด้านการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรฯ ซึ่งผลการประเมินการใช้หลักสูตรฝึกอบรมสอดคล้องกับ พิสนุ พองศรี (2550) ที่ให้ความสำคัญกับการประเมินหลักสูตรว่า เป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าหรือคุณภาพของหลักสูตร การบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ว่ามีการดำเนินงานตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพตามที่กำหนดไว้หรือไม่ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชชาพรณ กิ่งวัชรพงศ์ และคณะ (2554) ที่ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ ด้านการโรงแรมและบริการฯ ที่ปรับปรุงขึ้นมา พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนบทเรียนและหลังบทเรียนที่สร้างขึ้น มีผลการเรียนหลังบทเรียนสูงกว่าก่อนบทเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.01

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ พบองค์ความรู้ที่สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่

จากแผนภาพแสดงให้เห็นรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ ซึ่งประกอบด้วย 7 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับฟาร์มเห็ด นำมาบูรณาการกับนวัตกรรมเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้เกิดหลักสูตรสำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่

สรุป

การพัฒนาร่างหลักหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ สามารถทำให้เกิดขึ้นจริงได้ โดยมีหลักการและแนวคิดในเชิงบริหารจัดการที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาฟาร์มสำหรับผู้ประกอบการสมัยใหม่ ทั้งการจัดการฟาร์ม การบริหาร การตลาด ซึ่งจะสามารถนำไปต่อยอดเพื่อที่จะใช้ในการสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม ผ่านการนำองค์ความรู้เก่ามาพัฒนาผ่านองค์ประกอบหลัก 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร 3) หลักการของหลักสูตร 4) โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร 5) กิจกรรมในการฝึกอบรม 6) สื่อและแหล่งเรียนรู้ 7) การวัดและประเมินผล โดยผลที่ได้จะเกิดเป็นหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ และเมื่อนำหลักสูตรที่ได้ไปฝึกอบรมให้กับผู้ประกอบการ จะเกิดเป็นผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ที่มีความเข้าใจในองค์ความรู้ทั้งด้านความเป็นผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดและนวัตกรรมเทคโนโลยีและดิจิทัล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 การนำหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ไปใช้ยังสถานประกอบการฟาร์มเห็ดที่เป็นต้นแบบได้ทั่วประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้ประกอบการสมัยใหม่ที่สนใจประกอบธุรกิจ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงสมรรถนะผู้ประกอบการทั้ง 3 ด้าน ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ทักษะ หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์

1.2 การนำหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ ไปใช้ในหน่วยงานอื่น ควรปรับปรุงองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น กิจกรรมในการฝึกอบรม และการวัดผลประเมินผลให้เหมาะสมกับบริบทของหน่วยงาน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ Design Thinking สำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเห็ดสมัยใหม่ กับรูปแบบการฝึกอบรมอื่น ๆ

2.2 ควรมีการศึกษาวิธีวิจัยที่แตกต่างออกไปเพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาที่หลากหลายและตรงตามความต้องการของผู้ประกอบการ หรือผู้ที่สนใจได้

เอกสารอ้างอิง

- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. (2539). *การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: อลิ้น เพรส.
- ชินวรรณ บุญเกียรติ. (2555). *การเตรียมความพร้อมของไทยเพื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียน ปี พ.ศ.2558*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเปเปอร์เฮาส์.
- ทับทิมทอง กอบัวแก้ว, เกริกเกียรติ กอบัวแก้ว และสมเกียรติ กอบัวแก้ว. (2566). รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบไฮบริดที่เสริมสร้างสมรรถนะด้านการพัฒนาสื่อนวัตกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษาวิชาชีพครู. *วารสารวิชาการ ครุศาสตร์สวนสุนันทา*, 7(1), 1-13.
- นภัทร์ แก้วนาค. (2555). *เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล (Qualitative Data Analysis Technic)*. เอกสารประกอบการสอนหลักสูตรการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- นุชจรี กิจวรรณ. (2561). กระบวนการคิดเชิงออกแบบ: มุมมองใหม่ของระบบสุขภาพไทย. *วารสารสภาการพยาบาล*, 33(1), 5-14.
- พิสนุ พองศรี. (2550). *การประเมินทางการศึกษา: แนวคิดสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: พรอพเพอร์ตี้พริ้นท์ จำกัด.
- วิชาพรณ กิ่งวัชรพงษ์, ชนะ กลิการ์, สมยศ เจตน์เจริญรักษ์ และศิริพรรณ ชุมนุ. (2554). รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ ด้านการโรงแรมและบริการ งานบริการส่วนหน้า ตามมาตรฐานอาชีพอุตสาหกรรมบริการโรงแรม. *วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ*, 21(2), 377-386.
- ศิวะลักษณ์ มหาชัย และเอกราช โฆษิตพิมานเวช. (2565). การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 5(2), 168-185.
- สัจด อุทรานันท์. (2552). *พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสนาะ ตีเยาว์. (2543). *การบริหารงานบุคคล*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เส้นทางเศรษฐีออนไลน์. (2567). “กระท่อมเห็ด ฟาร์ม” จากศูนย์เรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร สู่การยกระดับและสร้างมูลค่าเพิ่ม. สืบค้น 30 มีนาคม 2567. จาก https://www.sentangedtee.com/job-is-money/article_260922.
- สุกิจ ชัยมุสิก, เสนีย์ คำสุข และอารดา ฉิมมากร. (2564). กระบวนทัศน์การพัฒนาหลักสูตรรัฐศาสตร์ที่พึงประสงค์ในบริบทสังคมไทยยุคดิจิทัล. *วารสารพุทธมคค์*, 6(2), 64-76.
- สุมัยยะ สาแ. (2565). *การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับวิทยาการหุ่นยนต์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงคำนวณ รายวิชาวิทยาการคำนวณ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (วิทยานิพนธ์)*. ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

- สมศักดิ์ วาทีนชัย. (2566). การบริหารจัดการธุรกิจสตาร์ทอัพให้ประสบผลสำเร็จ. *รัฐสารวิรัช*, 65(2), 119-132.
- อัฐวุฒิ จ่างวิทยา. (2561). วิวัฒนาการของการคิดเชิงออกแบบ: จากกลยุทธ์การแก้ไขปัญหาของภาคธุรกิจ สู่องค์ความรู้ในภาควิชาการ และการไปสู่การย่อส่วนเพื่อนำไปปฏิบัติจริงในพื้นที่. *วารสารวิชาการ Veridian E – Journal, Silpakorn University*, 11(3), 1944–1957.
- Abdullah, S., Musa, C, & Azis, M. (2017). The effect of organization culture on entrepreneurship characteristics and competitive advantage of small and medium catering enterprises in Makassar. *International Review of Management and Marketing*, 7(2), 409-414.
- DESIGN THINKING AT MARRIOTT. (2017). Retrieved Oct 1, 2023, from <https://www.seasiacenter.com/insights/blog/design-thinking-at-marriott/>.
- Hodgetts, R. M., Kuratko, D. F. and Hornsby, J. S. (1999). Quality implementation in small business: Perspectives from the Baldrige award winners. *SAM Advanced Management Journal*, 64(1), 37-47.
- Kelley, T., & Kelley, D. (2014). *Creative Confidence*. London: William Collins.
- Longenecker, J. G., & Moore, C. W. (1991). *Small business management: An entrepreneurial emphasis*.
- Nillapun, M., Phivitayasirithum, C., Vanichwatanavorachai, S., Songserm, U. (2013) An Evaluation of a Capacity Building Programme of English Teachers in Thailand. *Journal of education Silpakorn university*, 10(2), 43-57.
- Ornstein, A. C., & Hunkins, F. P. (1993). *Curriculum: Foundations, principles, and issues*.
- Parkay, F. W., & Hass, G. (1999). *Curriculum planning: A contemporary approach*. Boston: Allyn and Bacon.
- Saylor, J. Galen and Alexander, William M. (1974). *Curriculum Planning for Modern Schools*. New York: Holt Rinehart and Winston.
- Taba, H., & Spalding, W. B. (1962). *Curriculum development: Theory and practice*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Tyler, R.W. (1969). *Basic principle of curriculum and instruction*. Chicago: University of Chicago press.